
Студентський лекторій як активна форма позакласної роботи з української літератури у педагогічному коледжі*

Тамара Бабійчук,
кандидат педагогічних наук
Бердичів

Матеріали для лекції "Шевченко-художник"

Ще в дитинстві Тарас починає малювати... Пристрасть до малювання була всепоглинаючою. Спочатку навчався художніх премудростей у дядка; ставши козаком, змальовував у панських покоях картини, в юності брав уроки у художника Яна Рустема, у Петербурзі у Літньому саду білими ночами малював статуї. Знайомство з Карлом Брюлловим — нова сторінка у біографії Шевченка-художника. Тарас був улюбленим учнем Брюллова. Після звільнення з кріпацтва Шевченко стає студентом Академії мистецтв. У класах Академії він одержав ґрунтовні фахові знання з історії світового мистецтва, набув високої культури рисунка, опанував техніку живопису аквареллю та олією. В Академії Шевченко тричі нагороджувався срібними медалями — за рисунок з натури, за картину "Хлопчик-жебрак, що ділиться милостинею з собакою", за полотно "Циганка, що ворожить українській дівчині".

Приїхавши в 1843 р. в Україну, Шевченко працює над серією офортів "Мальовнича Україна" (на жаль, було видано лише один збірник). Тарас показує дивну красу рідної землі, її звичаїв, її славу історію. Олівцем, аквареллю, олією Шевченко вносив у альбом види місцевості, знакові в українській історії, вцілілі від руйнації пам'ятні храми, старосвітські будівлі, урочища, могили, що були свідками колишньої слави ("Вознесенський собор у Переяславі", "Мотрин монастир", "Богданова церква у Суботові", "Почаївська лавра з півдня").

Шевченко виконав 32 ілюстрації-фрагменти з життя Суворова, 12 портретів російських полководців, ілюстрації до "Короля Ліра" В.Шекспіра, "Полтави" О.Пушкіна, "Тараса Бульби" М.Гоголя. В Аральській експедиції О.Бутакова (1848-1849 рр.) Шевченко створив близько 200 акварелей. Це краєвиди Аральського моря, степові пейзажі, портрети друзів та козаків.

Відомий мистецтвознавець М.Бурачек про Шевченка: *"Його акварелі, що не поступаються перед творами кращих англійських акварелістів, є перлами в акварельному живопису його часу — стільки там повітря, гарячого сонця, спеки і прозорості"*.

Влітку 1851 р. Шевченко був зарахований до складу експедиції, що досліджувала поклади кам'яного вугілля в горах Каратау. За три місяці Шевченко створив близько 70 малюнків: гірські пейзажі, замальовки старовинних пам'яток, жанрові композиції, автопортрети. Головними персонажами багатьох творів стали казахські діти.

Шевченка вважають основоположником казахського національного живопису.

На Мангишлаку Шевченко створив дві серії сепій — "Сюїта самотності" та "Притча про блудного сина".

В основу малюнків серії "Сюїта самотності" Шевченко поклав античні та біблійні мотиви. Кожен герой, скривджений долею, переживає трагічне почуття самотності (Телемак, Робінзон, Нарцис, святий Себастьян).

Використовуючи євангельську притчу про блудного сина, Шевченко творчо її переосмислив і розповів у своїх малюнках про жорстоке реальне життя. Шевченко створив політичну сатиру на рекрутчину. Найдосконаліші малюнки — "У в'язниці", "Кара колодкою".

Шевченко-художник володів досконало різними жанрами і різною технікою, проте за життя був найбільш поцінований як майстер гравюри. Перша гравюра Шевченка — "Король Лір" (1843). Найбільш відомі офорти — "Дари в Чигрині 1649 року", "Старости", "Судна рада", "Солдат і смерть".

Після повернення до Петербурга в 1857р. Шевченко обладнав гравірувальну майстерню, придбав необхідні інструменти і заходився працювати над офортами. Чіткість зображення у глибоких тінях, творча технічна винахідливість викликали захоплення (офорти

* Продовження. Початок див. у №2, 2011

"Дві дівчини", "Вірсавія", "Притча про робітників на винограднику"). 2 вересня 1860 р. Рада Петербурзької академії мистецтв присвоїла Шевченку звання академіка гравіюри. Корнілов (мистецтвознавець): "Офорты Шевченка вошли в сокровищницу русского гравирования как золотой фонд реалистического искусства...".

Шевченко у "Щоденнику": "Быть хорошим гравёром — значит быть распространителем прекрасного и поучительного в обществе. Значит быть распространителем света истины. Значит быть полезным людям и угодным Богу. Прекраснейшее, благороднейшее призвание гравёра. Сколько изящнейших произведений, доступных только богачам, коптились бы в мрачных галереях без твоего чудотворного резца? Божественное произведение — гравюра!"

Серед портретів Шевченка — відомі автопортрети, а також портрети Ганни Закревської, Євгена Гребінки, Наталі Ускової, Айрі Олдріджа, Михайла Щепкіна.

Серед друзів Шевченка — художники Карл Брюллов, О. Венеціанов, Іван Сошенко, Василь Штернберг, Аполлон Мокрицький, М.Башилов.

Шевченко прекрасно і професійно коментував полотна Ван Дейка, Рубенса, Веласкеса, Гвідо, Аннібала Пуссена, Вандермейера, Рюїсдела та інших.

Образ художника — головний в однойменній повісті Кобзаря.

Ілюстрації до творів Шевченка створили В.Штернберг, М.Башилов, Яків де Бальмен, М.Самокиш, М.Устиянович, М.Божій, М.Пимоненко, Ф.Красицький. В Седляр. С.Адамович, І.Марчук. Так, наприклад, Ілля Рєпін створив малюнок до поеми "Кавказ", Опанас Сластьон — малюнок до балади "Причинна", Іван Іжакевич — малюнок до поеми "Катерина", малюнок до поеми "Наймичка", малюнок до вірша "І золотої, й дорогої", Василь Касіян — "Перебендя", малюнок до поеми "Юродивий", малюнок до вірша "Сон", "Тарас Шевченко біля Золотих воріт у Києві", малюнок до вірша "Садок вишневий коло хати".

Найкращі портрети Шевченка належать пензлю І. Крамського, І. Рєпіна. Увічнили Шевченка на картинах художники І.Іжакевич ("Тарас-пастух"), Г. Мєліхов ("Шевченко у майстерні К.П.Брюллова"), М.Божій ("Думи мої, думи..."), Є.Горбач ("Обшук у Т.Шевченка в Оренбурзі"), П.Сулименко ("Вручення відпускної Т.Г.Шевченкові"), В.Касіян ("Шевченко серед селян", "Шевченко на Україні"), І.Шульга ("Зустріч Тараса Шевченка з І.Сошенком у Літньому саду"), К.Трутовський ("Т.Г.Шевченко з кобзою над Дніпром"), В.Мироненко ("Зустріч Шевченка з сестрою Яриною"), М.Дерегус ("Тарас слухає кобзаря", "Тарас у дяка в науці"), К.Трохименко ("Поміщик Енгельгардт карає Тараса за малювання"), Ю.Киянченко ("Т.Г.Шевченко на березі Аральського моря"), С.Кириченко ("Зустріч Т.Г.Шевченка з Марком Вовчком"), М.Самокиш ("Т.Шевченка везуть на заслання").

Матеріали для лекції "Шевченко і музика"

Ще з дитинства Шевченко знав багато пісень. Усе своє життя він співав, спів був професійний, слухачі не залишались байдужими до співу Тараса. Численні сучасники поета згадують про це. Голос — баритон. Співав Шевченко навіть по дорозі на заслання.

У багатьох творах Шевченка герої співають ("Гайдамаки", "Перебендя", "Слепая").

Шевченко записував пісні і думи, подорожуючи Україною, дав високу оцінку думам.

У повістях Шевченка — екскурси в історію української музичної культури. "Щоденник" і повісті рясніють коментарями до опер Глинки, Моцарта, Гайдна, Ліста, Мендельсона, Верді, Шопена, Бетховена, Вебера, Обера, Белліні, Доницетті, Мейєрбера.

Серед знайомих Шевченка — композитори С.Гулак-Артемівський, М.Балакирев, М.Мусоргський, мистецтвознавець В.Стасов.

"Кобзар" став для українського народу своєрідним пісенником (серед найпопулярніших — пісні "Думи мої", "Зоре моя вечірняя", "Реве та стогне Дніпр широкий" "Нащо мені чорні брови"). Створено більше двох тисяч музичних композицій на слова Шевченка (а всього у "Кобзарі" 227 творів). До поетичної спадщини Шевченка зверталися майже 50 композиторів, з-поміж них М.Лисенко, М.Вербицький, Г.Гладкий, К.Стеценко, Л.Ревуцький, Б.Лятошинський, Р.Глієр, С.Прокоф'єв, Я.Степовий, П.Чайковський, С.Рахманінов, О. Колєса, П.Сокальський, С.Людкевич, А.Кос-Анатольський, М.Скорик, А.Штогаренко.

Тільки Микола Лисенко створив 87 різних жанрів і форм до "Кобзаря" (з роботи над Шевченковою поезією він почав і закінчив своє життя). С.Людкевич писав, що без Шевченка він не став би композитором.

Твори великих жанрів — музично-хореографічна картина "Вечорниці" до драми "Назар Стодоля" П.Ніщинського, опери "Марина" Г.Жуковського, "Сотник", "Наймичка" М.Вериківського, "Гайдамаки" Ю.Мейтуса, балети "Лілея" С.Данькевича, "Оксана" (за поемою "Слепая") В.Гамольяна, "Відьма" В.Кирейка, симфонія "Кобзар" С.Людкевича.

Матеріали для лекції

"Повісті Шевченка російською мовою"

Трагедія народних талантів стала основою повістей Т.Шевченка "Художник" і "Музыкант". Тарас Федорович — головний герой повісті "Музыкант" — талановитий скрипаль та віолончеліст-віртуоз. Він натхненно виконує складні твори багатьох композиторів, його градістає високу оцінку самого Глинки. Однак трагедія Тараса Федоровича в тому, що він — кріпак, він слуга, якого можна безборонно принижувати. Трагічна доля і знайомої музиканта — актриси Тарасевич. Прекрасна співачка, красуня, освічена, вона прагне потрапити із домашнього кріпосного театру на петербурзьку сцену, платить високу ціну за це, однак передчасно помирає на чужині — самотньою, ошуканою.

У центрі повісті "Близнецы" — доля двох братів-близнят, що виховуються у сім'ї сотника Сокири. Умови домашнього виховання були однакові, однак надалі у братів формуються різні характери, вони стають антиподами. Це результат виховання. Саватій навчається у Полтавській гімназії, де його наставником був І.Котляревський, згодом — університеті. Хлопець багато читає, цікавиться мистецтвом, стає лікарем-професіоналом, одружується, повертається до глибоко шанованої ним матері.

Зосим навчається в кадетському корпусі. Він, потрапивши в коло аморальної і розпусної военщини,

одразу змінює своє прізвище, веде розпутне життя, пиячить, стає авантюристом, постійно вимагає у батьків гроші, згодом перестає навіть листуватися зі своїми старенькими благодійниками. Спочатку Зосима позбавили офіцерського чину, а далі вигнали з армії. Він загинув у п'яній бійці, перед цим завдавши багато душевних мук матері.

Текст відеофрагмента за повістю "Музикант"

I сцена

Рассказчик: Кто вы? Неужели вы, тот, кто только что гениально исполнял "Бурю" Мендельсона, "Прециозу" Вебера, мазурки Шопена, сонаты Бетховена и Моцарта... Вы, настоящий артист...

Музикант: Всего лишь слуга у господина... Во время обеда я с рукой, обёрнутой салфеткой, стою за стулом самого хозяина...

Рассказчик: Боже! Этого не может быть! (пауза) Где вы учились?

Музикант: Я рано потерял мать... Потом встретил слепого кобзаря, стал его поводителем... Кобзарь дал первые уроки... Вскоре меня увидела барыня и взяла в пажи. Я стал крепостным музыкантом. Играю на виолончели и скрипке...

Рассказчик: Что же вы намерены теперь с собой делать? Ведь вы настоящий великий артист!

Музикант: А что мне с собою делать? Повеситься, ничего больше... Прошлым летом приезжал к нам из Качановки Глинка, слушал мою игру на скрипке и виолончели, хвалил меня и просил барина отпустить на волю... Барин обещал ему, но...

Рассказчик: Не унывайте, молитесь Богу, даст Бог, всё устроится... А пока что... Напишите письмо Глинке. Напомните ему о себе... Сейчас и напишите...

Музикант: Написать-то я напишу, но как же я перешлю письмо? Ведь я и адреса не знаю.

Рассказчик: Я знаю. Вы передайте письмо мне.

Музикант: Не сыграть ли вам ещё что-нибудь?

Рассказчик: Весьма вам благодарен. Но вы сегодня очень устали, отдохните хоть немного.

Музикант: Вы так ко мне милостивы...

Рассказчик: Тарас Фёдорович, мы завтра расстаемся надолго, может, и навсегда, но время, проведённое с вами, так дорого моему сердцу, что для меня были бы величайшим подарком хоть коротенькие письма. Прошу вас, извещайте меня изредка.

Музикант: Конечно, конечно... Я вас полюбил, как родного брата...

II сцена

Лікарняний двірник. На лавці він і вона, вона тяжко зітхає

Музикант: О чем вы так грустите?

Артистка: О том, я думаю, о чем и вы: о здоровье.

Музикант: Здоровье ваше возобновляется, да о здоровье так и не грустят, как вы грустите.

Артистка: Да, это правда (закриває обличчя руками).

Музикант: Вы, должно быть, страшно несчастны?

Артистка: А вы счастливы? Неужели вы меня не узнаете? Всмотритесь в меня...

Музикант: Не знаю...

Артистка: Так, я должно быть, страшно переменялась? Вспомните Качановку, крепосной театр Арновского...

Музикант: Боже мой, неужели это вы, мадмуазель Тарасевич?

Артистка: Я (плаче, він обережно гладить її по голові).

Музикант: Как вы сюда попали?

Артистка: Я, как вы знаете, всегда бредила петербургской сценой. Домашняя для меня была тесна. А после того, как в нашей Качановке побывал Глинка... Михайло Иванович выбирал в Малороссии певчих для придворной капеллы...

Музикант: Я знаю... Мы с ним тоже знакомы.

Артистка: Увидев меня на сцене и услышав мой голос и игру на фортепиано, Глинка решил, что я великая артистка... А я... о горе! Мое горе! Я простосердечно ему поверила. Да и кто бы не поверил на моем месте? Но господин Арновский меня не отпустил.

Музикант: Вы были его крепостной?

Артистка: Нет, только сироткой из благородной обнищавшей семьи, которую Арновский взял на воспитание, исполняя волю своей бездетной жены... Спустя два года господин Арновский начал собираться в Петербург на зиму. Я стала проситься с ним. Он долго не соглашался. Наконец согласился. Но с условием... но с каким условием! Вы понимаете меня? Да, понимаете...

Музикант: Понимаю, лучше бы не понимать.

Артистка: И я... согласилась! Согласилась, будь я проклята! Я забыла все для искусства, я всем пожертвовала! И вот результат моей жертвы!.. Приехала я в Петербург уже беременной, родила мертвого ребенка. После родов заболела горячкой. А господин Арновский спешил в свою Качановку. Меня он отправил в больницу под именем крепостной... Я, наверное, скоро умру...

Музикант: Нет, вы будете жить, потому что молоды...

Артистка: А вы? Вы как здесь?

Музикант: Я приехал сюда с госпожой в надежде встретить Михаила Ивановича, но когда узнал, что он за границей... Заболел лихорадкой; а потом — горячкой... Скоро меня должны выписать. Я возвращаюсь домой в Украину. Господа вызывают. Ведь я — крепостной. Хотя крепостным меня тоже сделали...

Артистка: Крепостной...

Текст відеофрагмента за повістю "Близнецы"

I сцена (надворі)

Рассказчик (входить): Пословица гласит: "Каков из колыбельки — таков и в могилку". А вот мы и увидим, в какой степени эта пословица справедлива. А ещё говорят, что детские впечатления так живучи, что умирают только с нами, и что детство, проведённое на лоне божественной природы и любящей прекрасной матери и христианина-отца, — что такие впечатления необоротимой стеной станут вокруг человека и защитят его на дороге жизни от всех мерзостей коловратного света. Посмотрим, в какой степени можно верить и сей непреложной истине.

Карл (входить): Сотник Никифор Фёдорович Сокира и его жена Прасковья Тарасовна искренне и дол-

го благодарили Бога милосердного за то, что наградил их на старости лет двумя мальчиками-подкидышами.

Рассказчик: Их окрестили и назвали на честь чудотворцев — святых заступников и покровителей пчеловодства Зосимом и Савватием.

Карл: Мальчики росли быстро, как сказочные богатыри, не по дням, а по часам. И так между собой были похожи друг на друга, что только одна мать могла различить их.

Рассказчик: И это сходство не ограничивалось одною наружностью, они походили друг на друга всем существом своим.

Карл: В шесть лет они начали учёбу дома — и довольно прилежно учились.

Рассказчик: А на пятнадцатом году их жизни родители кинули жребий: кому быть офицером, а кому — семинаристом. Офицером выпало Зосиму. Савватий должен был сперва идти в семинарию.

Карл: И стали отец с матерью получать письма.

II сцена

Сидят за столом

Мать: Зося писал всегда довольно лаконично и однообразно: что он почти нищий между воспитанниками и что по фронту он из числа первых.

Отец: А Ватя писал пространнее: о своих успехах говорил скромно, о нищете никогда не вспоминал, зато о добром и благородном своём покровителе Иване Петровиче Котляревском исписывал целые страницы.

Мать: А через четыре года от Зосима пришло письмо: "Дражайшие родители. Выпускной экзамен я сдал прекрасно. Меня посылают в дворянский полк в Петербург. А потому и прошу прислать мне сколько можете на первый раз денег на непредвиденные расходы. Ваш покорный сын Зосим Сокирин".

Карл (выходит на авансцену): Эта фамилия "Сокирин" вместо "Сокира" повергла в глубокое уныние отца. Никифор Фёдорович считал перемену фамилии худым знаком (повертается назад).

Отец: Письмо от Вати было иное: "Мои нежные, мои милые родители. Бог благословил ваше обо мне попечение и мои посильные труды. Я сдал свой экзамен. Ректор публично объявил, что я удостоился быть посланным в университет, который я сам изберу, на казённый счёт, по медицинскому факультету. И я теперь прошу вашего родительского благословения и совета, какой именно избрать мне университет: Харьковский или ближайший — Киевский? Я желал бы последний потому, чтобы быть ближе к вам, мои бесценные, мои милые родители! Жду вашего благословения и совета и целую ваши родительские руки. Остаюсь любящий и благодарный ваш сын Савватий Сокира". Ну, слава Богу, хоть один походит на человека.

Карл: Да ещё на какого человека! Я вам предсказываю, что из него выйдет доктор, магистр, профессор — знаменитый профессор медицины и хирургии! А вдобавок ещё член многих учёных обществ!

Мать: А из Зоси, вы думаете, ничего путного не выйдет?

Карл: Боже меня сохрани так думать. Из него может выйти хороший офицер, полковник, генерал и даже фельдмаршал. Но это будет зависеть только от него самого...

III сцена (на подвір'ї)

Отец: Жду не дождусь Ватю на каникулы.

Мать: Дождёмся. Он всегда приезжает.

Отец: И станем вместе пасечничать. Он, Прасковья Тарасовна, не только мне первый помощник, но и учёный. Эксперименты проводит...

Мать: Он этими экспериментами и в университете занимается. Всегда в Киев возвращается с портфелем, набитым местной фауной.

Отец: И несколькими ящиками мотыльков и разных букашек...

Мать (пауза): А Зося опять пишет, что денег нет ни копейки.

Отец: А ты хоть знаешь, куда идут твои деньги? Мне думается, на очередную пьянку для офицерской компании.

Мать: Ты не прав, Никифор Фёдорович. Ведь он такой же сын, как и Ватя. Зосю, сыну мой единственный!

IV сцена

(бат'яко лежить, мати сидить коло нього)

Отец: Ватя далеко. В Оренбурге. Интересные у него письма о горцах. Это он так подробно пишет, чтобы мы не скучали...

Мать: Ты, Никифор Фёдорович, всё о Вате. А про Зосю ты забыл.

Отец: Я не забыл. Это он нас забыл. Сколько лет молчал. Ни единой весточки (гірко).

Мать: Потому что мы скупые, у нас сундуки трещат от золота... (плаче)

Отец: А ты не думала, почему его сначала перевели из гвардии в армию, потом разжаловали в рядовые? А я думал! За разные противозаконные и безнравственные поступки... За пьянство, разврат, разбой...

Мать: Ты, Никифор Фёдорович, не горячись, я ведь тоже умом всё понимаю, а вот сердце плачет...

V сцена (надворі)

Рассказчик (входить): Бедный Никифор Фёдорович умер, так и не увидев больше сыновей. А Прасковья Тарасовна дождалась.

Карл (входить): Блудный сын Зосим явился на хуторок, завёл в доме кабак, игорное сборище, потом выгнал из дома мать. И бедная старушка четыре года ютилась в школе и слушала неистовые песни пьяных картёжников, друзей сына. Эта компания безбожно пропивала её имение.

Рассказчик: Наконец моё терпение лопнуло, и я написал Савватию, чтобы тот непременно возвращался, если хочет успокоить последние дни своей матери и сохранить хоть малую часть своего наследия.

Карл: Савватий тотчас приехал. Зосим с позором был изгнан; вскоре его зарезали в пьяной драке...

Рассказчик: Отчего же это так премудро, Господи, Боже мой милосердный, ты устроил всё на свете? В один день и даже, может быть, и час они узрели свет Божий и животворящий. Так отчего же вышла такая противоположность между родными единокровными братьями?